

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Jouhki, Essi

Title: Lapsuuden rajoilla : lapsuusmuistot omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © 2022 Kaisa Vehkalahti, Essi Jouhki, Sanna Lipkin, Johanna Sitomaniemi-San, Tiini

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Please cite the original version:

Jouhki, E. (2022). Lapsuuden rajoilla : lapsuusmuistot omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa. In K. Vehkalahti, E. Jouhki, S. Lipkin, J. Sitomaniemi-San, & T. Kuokkanen (Eds.), *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen : monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä* (pp. 111-136). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. *Historiallisia tutkimuksia*, 288.
<https://oa.finlit.fi/site/books/m/10.21435/ht.288/>

Lapsuuden rajoilla

Lapsuusmuistot omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa

Essi Jouhki

 <https://orcid.org/0000-0002-5243-8552>

Milloin päättyi lapsuus? Mistä sen tiesi? Yllättävistä hetkistä, kun ensimmäistä kertaa kyllästy leikkimään pikkuveljen kanssa – ennen niin kiehtovat leikit alkoivat tuntua tylsiltä, mielikuvitusmaailma ei enää kantanut. Radiosta korviin kantautunut hitti teki yhtäkkiä olon, että oli lapsellista ja tyhmää leikkiä, ja teki mieli hiipiä isojen siskojen huoneeseen vakoilemaan, millaista oli Teini-ikä. ”Arvaa mitä – Make pyysi mua eilen treffeille” olikin äkisti jännittävämpi lause kuin ”Leikitäänkö rosvoa ja pollaria?”¹

Vuonna 1958 syntynyt Kaarina² pohtii omaelämäkerrallisessa kirjoituksessaan kuvaavasti niitä hienovaraisia vihjeitä, jotka kertoivat yhden elämänvaiheen lopusta ja toisen alusta. Kuten katkelmasta käy ilmi, kokemus lapsuudesta on hyvin henkilökohtainen ja usein moniulotteinen. Millainen on hyvä lapsuus, mistä se alkaa ja mihin se päättyy, ovat olleet jo pitkään monitieteisen lapsuudentutkimuksen perustavia kysymyk-

1 098_N_1958.

2 Olen antanut kirjoittajille pseudonyymit tekstin seuraamisen helpottamiseksi. Osaan kirjoittajista viittaa heidän itse antamallaan nimimerkeillä.

siä. Samalla yhdeksi 2000-luvun lapsuudentutkimuksen dilemmaksi on muodostunut kysymys menneisyyden lapsen ”äänen kuulemisesta” ja sen tavoittamisesta.³ Keskustelu on kiteytynyt yhteisymmärrykseen siitä, että lapsuutta ei tulisi tulkita vain staattisena ja universaalina ilmiönä, vaan sekä menneisyyden että nykyhetken lapset tulisi tunnistaa itsenäisinä ja aktiivisina toimijoina, joiden kokemukset lapsuudesta ovat yhtä lailla merkityksellisiä.⁴ Tämä on toisaalta johtanut pohdintaan siitä, kenellä on loppujen lopuksi valta määritellä lapsuutta. Onko aikuisen edes mahdollista tulkita ja edustaa lasten maailmaa?⁵

Tässä luvussa pohdin, miten eri tavoin voidaan tulkita ja tavoittaa lapsuuden kokemusmaailmaa aikuisten tuottamista lapsuusmuistoista ja millaisia tulkinnallisia rajoituksia ja haasteita tähän liittyy. Tutkimuksen kohteena ei siis ole niinkään, *mitä* lapsuudesta muistetaan, vaan *miten* lapsuutta muistellaan ja *miksi* lapsuusmuistot ovat sellaisia kuin ovat. Havainnollistan tutkimustehtävääni tarkastelemalla omaelämäkerrallisia muistitietoaineistoja, joita olen käsitellyt aiemmissa tutkimuksissani pääasiassa nuoruuden ja nuorten aikuisten näkökulmista.⁶ Tässä luvussa huomioni keskittyy erityisesti myöhäislapsuuteen sijoittuviin muistoihin ja muistelijoiden tapoihin sanallistaa ja tuottaa lapsuutta elämänvaiheena. Näin ollen käsittelen samalla kirjallisten muistelmien tulkintaan liittyvää metodologiaa: tutkimusta ohjaavia teorioita, itse tutkimusprosessia sekä tutkimusaineistojen analysointia.

Omaelämäkerralliset kirjoitukset tutkimuksen kohteena

Analysoimani aineistot ovat osa Oi nuoruus -kirjoituskilpailua, joka teutettiin vuonna 2010 yhteistyössä Nuorisotutkimusseuran, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Nuoren Voiman Liiton kesken. Keruun tavoitteena oli innostaa kaikenikäisiä kirjoittajia muistelemaan ja kom-

3 Musgrove, Pascoe Leahy & Moruzi 2019; ks. Vehkalahti tässä teoksessa.

4 James & Prout 1997 [1990], 232; Alanen 2009, 22–23; Fass 2010, 161.

5 Ks. Fass 2010; Jones 2013; Musgrove, Pascoe Leahy & Moruzi 2019.

6 Joughki 2014; Joughki & Vehkalahti 2021.

mentoimaan omaa nuoruusaikaansa. Keruu oli organisoitu kahdessa eri sarjassa: Nuoruus tänään (alle 25-vuotiaat kirjoittajat) ja Nuoruus eilen (yli 25-vuotiaat kirjoittajat). Keruu tuotti tekstejä yhteensä 376 kirjoittajalta, jotka olivat syntyneet vuosina 1917–1998.⁷ Olen valinnut tarkasteluun vuosina 1945–1965 syntyneiden kirjoittajien omaelämäkerrat, joita on yhteensä 99 kappaletta. Kirjoittajista 73 on naisia ja 26 miehiä. Kirjoitushetkellä he ovat olleet 45–65-vuotiaita.⁸ Aikarajaus pitää sisällään sekä suurten ikäluokkien että heitä seuranneiden häntäikäluokkien edustajia. Suomalaisen nuoruuden historiassa nämä ikäluokat edustavat ensimmäistä sukupolvea, jonka kohdalla voidaan puhua nuoruudesta erottuvana, populaarikulttuurien sävyttämänä elämänvaiheena, jollaisena se tänä päivänäkin tunnustetaan.⁹ Lähtöoletuksenani on, että juuri heidän elämäntarinoissaan on hedelmällisintä tunnistaa ja tulkita lapsuuden ja nuoruuden välisiä siirtymiä.

Oi nuoruus -aineistoa on hyödynnetty runsaasti viimeisen vuosikymmenen aikana, mikä kertoo sen monipuolisuudesta ja käyttökelpoisuudesta: samoja kirjoituksia voidaan tarkastella jatkuvasti uudelleen eri näkökulmista.¹⁰ Kirjoituskeruulle onkin tyypillistä, että niitä hyödynnetään pitkään keruun päättymisen jälkeen. Sekä kirjallisten että suullisten muistitietoaineistojen uudelleenkäyttö vaatii kuitenkin lähdekriittistä pohdintaa. On tärkeää tiedostaa aineiston syntykonteksti: milloin se on kerätty, kenen toimesta ja mihin oman aikansa keskusteluun se on kenties liittynyt.¹¹ Oi nuoruus -aineisto on kerätty jo yli vuosikymmen sitten, joten omaelämäkertojen kohdalla on relevanttia kiinnittää huomiota myös muistelijan ikään ja muistamisen ajankohtaan. Esimerkiksi vuonna 1945 syntynyt kirjoittaja oli muistelmiaan kirjoittaessaan eläkeiän kynnyksellä ollut 66-vuotias. Kirjoittajat toisin sanoen kommentoi-

7 Ks. Vehkalahti & Suurpää 2014, 7–9.

8 Kirjoituskeruun vastaukset on koodattu muotoon (008_N_1958), jossa ensimmäinen numerosarja viittaa kirjoituksen saapumisjärjestykseen, kirjaimet (N)ainen tai M(ies) kirjoittajan sukupuoleen ja viimeinen numerosarja syntymävuoteen.

9 Kaarninen 2006, 11; Heinonen 2005, 155.

10 Keruun pohjalta julkaistiin kokoomateos *Nuoruuden sukupolvet* (2014), ja aineistoja on sittemmin hyödynnetty ahkerasti lapsuutta ja nuoruutta käsittelevissä opinnäytetöissä ja muissa tieteellisissä tutkimuksissa. (Vehkalahti & Suurpää [toim.])

11 Pöysä 2021; ks. kirjoituskeruiden erityispiirteistä Kivilaakso, Pesonen & Taavetti 2022.

vat yhtä aikaa omaa elämänhistoriaansa sekä peilaavat sitä käsityksiin, joita heillä on muistelu- ja kirjoitushetken nuoruudesta ja sen rajoista.¹² Nykypäivän kulttuuriset käsityksemme lapsuudesta ja nuoruudesta ovat niin vakiintuneita, että saatamme huomaamattamme tulkita niiden kautta myös menneisyyden ilmiöitä. Esimerkiksi osa muistelijoista kirjoittaa murrosiästä 1950- ja 1960-lukujen kontekstissa, vaikka käsitteenä se vakiintui suomen yleiskieleen vasta 1970-luvulla¹³.

Kirjoituskeruussa pyydettiin ensisijaisesti muistoja nuoruudesta, mutta valtaosa kirjoittajista aloittaa omaelämäkertansa kuvailemalla yksityiskohtaisesti lapsuusvuosiaan. Kronologinen elämänkaaren kuvaaminen onkin varsin vakiintunut tapa rakentaa omaelämäkerta ja kertoo osaltaan siitä, miten lapsuus ja nuoruus koetaan usein lähes saumattomaksi kokonaisuudeksi.¹⁴ Suurimmalle osalle Oi nuoruus -keruun kirjoittajista lapsuus ikään kuin liukuu asteittain nuoruudeksi, kun taas osa kirjoittajista pysähtyy pohtimaan tarkemmin kahden ikävaiheen väliin jäävää herkkää siirtymää.

Olen käsitellyt ja analysoinut aineistoani toistuvan ja vertailevan lähiluvun sekä laadullisen sisältöanalyysin keinoin. Käytännössä olen luke-
nut aineistoja useita kertoja, tulkinnut yksittäisiä omaelämäkertoja ja niiden yksityiskohtia suhteessa muihin omaelämäkertoihin sekä tutkimuskirjallisuuteen. Näin muodostunut laajempi konteksti toi esiin uusia tulkintoja ja kysymyksiä, joiden pohjalta palasin ikään kuin kehämäisesti lukemaan uudelleen aineistojani.¹⁵ Ensimmäisessä aineistonlukupvaiheessa poimin omaelämäkertojen joukosta kirjoitukset, joissa tavalla tai toisella pohditaan lapsuuden päättymistä ja nuoruuden alkamista. Osa kirjoittajista sanallistaa tämän hyvin selkeästi, kuten lauseella ”siihen loppui lapsuuteni”, kun taas osa kirjoittaa siirtymäkokemuksestaan abstraktimmin, esimerkiksi kuvaillen, miten ”tunsin silloin muuttuneeni”. Tämän jälkeen keskityin valikoituihin kuvauksiin lapsuuden päättymisestä ja ryhmittelin kirjoituksissa toistuvia kerrontatapoja erilaisiin teemoihin. Tällaisia olivat esimerkiksi muistot muuttuvasta kehosta

12 Ks. myös Jouhki & Lalu 2018.

13 Aapola 1999, 28.

14 Vehkalahti & Jouhki 2022, 383–384.

15 Jouhki 2020, 83–86; Vuori 2021.

ja seksuaalisuuden heräämisestä, itsenäistymisestä ja vastuunkannosta sekä hätkähdyttävistä hetkistä, jotka jollain tapaa muuttivat kirjoittajien lapsuuden ajatusmaailmaa. Lukemalla ja vertailemalla omaelämäkertoja jatkuvasti rinnakkain olen tiivistänyt kokemukset lapsuuden päättymisestä kahteen kategoriaan: kulttuurisiin ja jaettuihin rajapyykkeihin sekä subjektiivisiin performatiivisiin kokemuksiin.

Seuraavaksi esittelen lapsuuden historian ja muistitietotutkimuksen lähentymisen historiaa ja pohdin lapsuusmuistojen erityisproblematiikkaa. Tämän jälkeen käsittelen tarkemmin kategorioideni kahden kertomustyyppin erityispiirteitä ja niiden analyysin kautta rakentuvaa moninaista kuvaa lapsuudesta.

Muisteltu lapsuus ja omaelämäkerrallinen muistaminen

Muistitiedolla on ollut jo pitkään vahva jalansija lapsuuden historian ja lapsuuden sosiologian tutkimuksessa. Historian tutkimuksessa lapsuusmuistot ja menneisyyden lasten kokemusmaailma ovat nousseet kiinnostuksen kohteeksi viimeistään 2000-luvulla muistitietotutkimuksen ja uusien tutkimussuuntien, kuten tunteiden ja kokemusten historian, sukupuolihistorian ja mikrohistorian valtavirtaistumisen myötä.¹⁶ Muistitiedon korostuminen on osaltaan ollut vastaus kritiikkiin siitä, miten lasten ja nuorten ”ääni” ei ole kuulunut riittävästi aiemmassa instituutio-, perhe- ja aikuiskeskeisessä lapsuuden ja nuoruuden tutkimuksessa.¹⁷

Suomessa lapsuuden historian ja muistitiedon yhdistämisen edelläkävijöinä voidaan pitää jo 1990-luvulla ilmestynyttä etnologi Pirjo Korkiakankaan väitöstutkimusta *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa* (1996) sekä liki kymmenen vuotta myöhemmin ilmestynyttä historioitsija Saara Tuomaalan väitöskirjaa maalaislapsuuden ja oppivelvollisuuden muistamisesta (2004).¹⁸ Korkiakankaan ja Tuomaalan tutkimukset ovat vakiintu-

16 Muistitiedon ja historian tutkimuksen yhdistymisestä ks. Kalela 2006; Teräs & Koivunen 2017.

17 Gleason 2016; Musgrove, Pascoe & Moruzi 2019; Vehkalahti & Jouhki 2022.

18 Korkiakangas 1996; Tuomaala 2004.

neet suomalaisen lapsuuden historian klassikkoteoksiksi ja toimineet urauurtavina esimerkkeinä siitä, miten lapsuuden historiaa voidaan lähestyä lapsen näkökulmasta muistojen ja kokemusten kautta. Uuden sukupolven tutkijat ovat sittemmin vieneet eteenpäin lapsuuden historian ja muistitietoaineistojen metodologiaa, ja 2010-luvulla tutkimuksen kohteena ovat olleet muun muassa lasten vertaissuhteiden ja vapaa-ajan tutkimus¹⁹ sekä lapsuuteen liittyvät traumaattiset kokemukset erityisesti lastensuojelun näkökulmasta²⁰. Lapsuuteen ja lasten kulttuureihin liittyviä muistelukeruita on puolestaan toteutettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimesta aiempaa enemmän, esimerkiksi *Lastentarha ja päiväkotimuistot* (2011–2012), *Minun koulumuistoni* (2013), *Lapsuus lähiössä* (2016–2017), *Tunteet koulussa* (2018), *Leikitäänkö?* (2018–2019) sekä *Leikin paikat* (2021–2022) -keruut.

Lapsuusmuistot ovat kiinnostaneet myös lapsuuden historian lähitieteissä, kuten kasvatuksen ja koulutuksen historiassa, jossa on pyritty näkemään perinteisten institutionaalisten kasvatusrakenteiden taakse ja tunnistamaan lasten ja nuorten omaehtoinen toimijuus.²¹ Meneisyyden lapsuuden kokemusmaailma on keskeinen osa niin ikään lapsuuden maantieteessä ja uusmaterialistisessa tutkimuksessa, joissa tarkastellaan lapsuuden tilallisuutta sekä elettyjä ja koettuja paikkoja.²² Lasten elämään vaikuttavia arkisia tiloja, kuten leikkiympäristöjä ja kaupunkitiloja käsittelevä lapsuuden maantiede on 2000-luvun alussa valtavirtaistunut monitieteinen tutkimusala²³, joka kuitenkin Suomessa on vielä suhteellisen huonosti tunnettu.

Lapsuuden muisteleminen on varsin luonnollinen osa ihmisen elämää, ja ajatuksemme palaavat herkästi lapsuuden tunnekokemuksiin, merkittäviin ihmisiin ja meitä muovanneisiin tapahtumiin ja paikkoihin. Näin kertaamme sekä itsellemme että mahdolliselle kuulijalle tarinaa siitä, miten ”minusta tuli minä”. Identiteettien muotoutuminen on refleksiivinen ja performatiivinen prosessi, jossa keskeisenä vuorovai-

19 Malinen & Tamminen 2017; Malinen & Tamminen 2022.

20 Hytönen ja muut 2016; ks. Koskinen-Koivisto ja Hytönen tässä teoksessa.

21 Esim. Jouhki 2020; Sillanpää 2021.

22 Ks. Malinen tässä teoksessa.

23 Holloway & Valentine 2000.

tuksen välineenä toimii muisti.²⁴ Lapsuusomaelämäkertoja tutkineen Kate Douglasin mukaan omaelämäkerrallista muistamista ohjaavat lukuisat kulttuuriset diskurssit, jotka houkuttelevat esiin tietynlaisia muistoja. Esimerkiksi vanhat valokuvat, lapsia käsittelevät uutiset, nostalgiset mainokset sekä lapsuuteen liittyvät vanhat esineet, laulut, leikit, sadut ja lelut nostavat pintaan tietynlaisia tunteita ja muistikuvia.²⁵ Lapsuusmuistot liittyvätkin usein vahvoihin tunnekokemuksiin tai tilan tai paikan tuottamiin tuntemuksiin.

Pirjo Korkiakangas on kirjoittanut, kuinka omaelämäkerrallisia muistoja syntyy erityisesti elämän muutoskohdissa tai silloin, kun koemme meihin kohdistuvien odotusten ja vaatimusten muuttuvan.²⁶ Tällaisia aisti- ja tunnepohjaisia muistoja kutsutaan muistitietotutkimuksessa tyypillisesti välähdyksenomaisiksi tai eloisiksi muistoiksi (engl. *flashbulb memories*).²⁷ Aistisidonnaiset eloisat muistot ovat tyypillisiä juuri lapsuuden ja varhaislapsuuden muistelussa, sillä aikuisen ja lapsen mieli ja tavat hahmottaa ympäröivää maailmaa eroavat toisistaan merkittävästi. Jean Piaget'n klassisen kognitiivisen vaiheteorian mukaisesti noin seitsemänvuotiaaksi asti lapsen maailma jäsentyy ja rakentuu pitkälti aistihavaintojen kautta, kun taas noin 12-vuotiaana lapsen mieli kykenee jo hahmottamaan ja luokittelemaan abstrakteja asioita ja tekemään loogisia päätelmiä havainnoistaan.²⁸ Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että esimerkiksi varhaislapsuuteen liittyvät muistot olisivat jotenkin epätodempia. Sen sijaan on hyvä suhteuttaa muistojen ajallista perspektiiviä suhteessa muisteltuun ikävaiheeseen. Lapsuusvuosien muistoihin voi esimerkiksi liittyä sosiaalisesti ja kulttuurisesti omaksuttuja muistamisen muotoja, kuten vanhemmilta kuultuja kertomuksia. Nuoruusvuodet ovat puolestaan toisenlaisen herkkyyden ja identiteettiprosessin aikaa, jolloin kokemukset, tapahtumat ja tunteet voivat olla hyvinkin konkreettisia.

Omaelämäkerrallisessa ilmaisussa muistin epävarmuus ja useat ajalliset kerrokset eivät ole ongelma, sillä niin kutsutun omaelämäkerrallisen sopimuksen varjolla muistelijalla on vapaus kertoa oman elämänsä

24 Jones 2013; Fivush 2013; Vehkalahti & Jouhki 2022.

25 Douglas 2010, 23.

26 Korkiakangas 1996, 33.

27 Conway 1995.

28 Piaget 1970.

tapahtumista haluamallaan tavalla mutta pyrkien samalla rehellisyyteen.²⁹ Muistitieto on aina subjektiivisesti rakentunutta, ja pohjimmiltaan siinä on kyse ihmisten henkilökohtaisista kokemuksista ja tavoista reflektoida omaa menneisyyttään. Lapsuusmuistot rakentuvat muistamisen reunaehtoien mukaisesti muisteluhetken käsitysten ja arvojen näkökulmasta ja tiettyä tarkoitusta varten. Samalla kun muistellaan, jotain unohdetaan tai jätetään kertomatta.³⁰ Muistot eivät siis ole staattisia kokemuksia, vaan elettyä ja koettua elämää tuotetaan ja työstetään yhä uudelleen ja uudelleen eri näkökulmista ja lähtökohdista.

Omaelämäkerrallisille muistelmille on tyypillistä, että niissä on läsnä fiktiivisiä elementtejä ja useita eri aikakerroksia, jotka voivat ulottua kauas aikaan, jota muistelijä ei ole itse voinut kokea. Esimerkiksi Oi nuoruus -aineiston kirjoittajat kommentoivat usein omien vanhempiensa vaiheita sekä omaan syntymäänsä ja ensimmäisiin elinvuosiinsa liittyviä tapahtumia. Kaikkitietävä kertoja ja muut kaunokirjalliset ratkaisut ovat osa kirjoittajan kerronstrategioita, joilla hän pyrkii vakuuttamaan muistojensa uskottavuutta ja samastuttavuutta.³¹ Kirjallinen ilmaisu mahdollistaa myös toisenlaisia vapauksia. Haastatteluihin verrattuna kirjoittamisessa on enemmän aikaa muodostaa koherentti elämäntarina, säädellä omaa ilmaisuaan sekä palata kirjoituksensa pariin ja analysoida uudelleen omia tulkintojaan. Molemmissa muistelutavoissa on läsnä ennakkopohdintaa ja vuorovaikutuksellisuutta kuvitellun vastaanottajan kanssa, mutta kirjallinen muistelmä on lähtökohtaisesti refleksiivisempi ja tiedostetumpi kuin haastattelupuhe, joka on usein enemmän hetkessä tuotettua.³²

Ajallinen etäisyys ja muistin refleksiivisyys aiheuttavat sen, että lapsuusmuistoissa on aina läsnä kaksi kokijaa tai ääntä: aikuisen muistelijan ja lapsuuttaan elävän lapsen ääni.³³ Lapsuusmuistot syntyvät, kun nykyhetken aikuinen muistelee omaa lapsuuttaan, eikä muistetun lapsuuden maisemaa voi siksi luotettavasti erottaa aikuisen kokemuksista.

29 Lejeune 1989, 4–26.

30 Portelli 1991; Abrams 2010; Savolainen 2015.

31 Savolainen 2015, 105–108; Pöysä 2015, 46.

32 Pöysä 2006; Jouhki & Lalu 2018; Pöysä 2021.

33 Douglas 2010, 88–89; Fass 2010.

Lapsuuden maantieteilijä Owain Jones on kirjoittanut kuvaavasti: ”Kun aikuisuuden tietovarastot syrjäyttävät lapsuuden kokemuksen, ei tätä suodatinta voi enää poistaa tai palata takaisin aiempaan. Aikuisten käsitykset ja muistot siitä, mitä on/oli olla lapsi prosessoidaan väistämättä *aikuisuuden* kautta.”³⁴ Jones on tehnyt laajan tutkimusuran lapsuuden toiseuden (engl. *otherness of childhood*) parissa ja pohtinut kriittisesti, voiko aikuinen ikään kuin vierailu muistojensa kautta lapsuudessaan ja kertoa siitä puhtaasti lapsen näkökulmasta. Jones korostaakin tutkijoiden vastuuta ja refleksiivisyyttä aiheen parissa: lapsuusmuistojen tulkinnaassa on loppujen lopuksi kysymys siitä, miten rakentaa siltaa kahden maailman välille ja parhaiten tavoittaa juuri lapsen ääni ja kokemus.³⁵

Tulkintoja lapsuuden lopusta

Kaikista Oi nuoruus -keruun vastauksista yleisimmät lapsuuden ja nuoruuden rajapyykit liittyvät yleisesti tunnistettuihin symbolisiin ja sosiaalisiin elämänkaaren merkkipaaluihin, kuten siirtymiin koulujärjestelmässä, rippikoulun käymiseen sekä ensimmäiseen työpaikkaan tai muuhun vastuulliseen tehtävään. Erilaisia elämänvaiheiden siirtymiä onkin tutkittu runsaasti muun muassa sosiologian ja elämäntutkimuksen näkökulmista, mutta tutkimukset keskittyvät tyypillisesti vain siirtymiin nuoruuden ja aikuisuuden välillä.³⁶ Muistellessaan nuoruuttaan näiden vakiintuneiden virstanpylväiden kautta kirjoittajat toistavat, usein tiedostamattaan, omaelämäkerrallisen kirjoittamisen kulttuurista käsikirjoitusta (engl. *cultural life script*), joka määrittää, mitä ja missä järjestyksessä asioita kuuluu muistaa ja millaiset kertomukset ja tapahtumat ovat kertomisen arvoisia. Kulttuurinen käsikirjoitus on myös normittava ja määrittelee sen, mistä ei kuuluisi kertoa.³⁷

34 Jones 2001, 177, kursivi alkuperäisen kirjoittajan. Once childhood is superseded by adult stocks of knowledge, those filters can never be removed to get back to earlier states. Adult constructions and memories of what it is/was to be a child are inevitably processed through *adulthood*.

35 Jones 2001; Jones 2013.

36 Ks. esim. Häkkinen 2014; Jokinen 2014; Valentine 2003; Saarenheimo ja muut 2014.

37 Bernsten & Rubin 2004; Douglas 2010, 23; Fivush 2013, 16. Omaelämäkerrallisen muistelukerronnan konventioista ks. Vehkalahti & Jouhki 2022.

Aineisto-otannassani suurin osa kirjoittajista noudattaakin melko tarkasti nostalgissävyyteistä kulttuurisen käsikirjoituksen mallia. Siinä lapsuus ja nuoruus nähdään kronologisena jatkumona, jota rytmittävät edellä mainitut sosiaaliset virstanpylväät. Kaikille siirtymä ei kuitenkaan ole suoraviivainen, vaan siihen liittyy myös häilyvyyttä ja subjektiivista tulkinnallisuutta rajan molemmin puolin. Vuonna 1947 syntynyt Pekka on yksi niistä kirjoittajista, joille siirtymän tunnistaminen ei ollut itsessään selvää:

Milloin nuoruuteni alkoi? En ole miettinyt asiaa, ennen kuin aloin valmistella tätä kirjoitusta. Vaikken näe elämässäni lapsuuden ja nuoruuden välissä mitään jyrkkää rajaa tai tiettyä päivämäärää, yhden rajapyykin muistan 1970-luvun puolivälistä. Olin innokas lukija ja minusta tuli ahkera kirjastossa kävijä. Jossain vaiheessa, 12–13-vuotiaana kävin enemmän aikuisten osastolla kuin lasten. Kirjastoon tuli töihin nuori, hyvännäköinen nainen. – – Ihastuin häneen. Se oli ensimmäinen kerta, kun ihastuin aikuiseen naiseen. Lienen tuolloin ollut 14-vuotias. Nyt ajattelen, että tapaus oli jonkunlainen nykyä muutosessa lapsesta nuoreksi.³⁸

Pekan kertomuksessa lapsuuden loppua ei voida paikantaa mihinkään selkeään virstanpylvääseen, vaan hänen kokemuksessaan havahtuminen nuoruuteen oli kokonaisvaltaisempaa. Aikuiseen naiseen ihastumisen lisäksi merkityksellistä oli kirjastonhoitajan suhtautuminen Pekkaan itseensä: kirjoittaja muistaa naisen myöntäneen hänelle poikkeuksellisesti aikuisten kirjastokortin, vaikka Pekka oli vielä alle 15-vuotias. Tärkeää oli, että häntä ei kohdeltu enää lapsena.

Vuonna 1960 syntynyt Päivi puolestaan kykenee muistoissaan paikantamaan lapsuutensa päättymisen hyvin konkreettiseen hetkeen:

Elettiin kesää 1974. Olin ystävän luona leikkimässä barbeilla. Kun leikki oli loppu, lait[oin] haikeana barbiet laatikkoon. Tiesin, että

38 107_M_1947.

kerta oli viimeinen. Lapsuuteni oli ohi ja nuoruus alkakoon! Hie-
man haikeana ja osin pelon sekaisin tuntein astuin uuteen, outoon
olomuotoon. Pikkuhiljaa aloin valmistella itseäni tulevaan kesään
-75. Vanhempien kanssa oli sovittu, että kun olen päässyt ripille,
voin alkaa käydä tansseissa.³⁹

Vaikka Päivin kirjotuksessa mainitaan rippikoulu odotettuna virstan-
pylväänä, esiin nousee merkittävämpänä yksi kesäinen leikkihetki ys-
tävän luona. Lapsuus ikään kuin pakattiin jo silloin laatikkoon. Nämä
erilaiset tulkinnat lapsuuden ja nuoruuden raameista kertovat juuri sii-
tä, miten lapsuus on ikäsidonnaista elämänvaihetta laajempi sosiokult-
tuurinen konstruktio, joka on sidoksissa aikaan ja paikkaan.⁴⁰ Kuten
Sinikka Aapola ja Mervi Kaarninen toteavat, nuoruutta ei olekaan miele-
käästä määritellä yleistävien ikävuosien⁴¹ perusteella, vaan ennemmin tar-
kastelemalla siihen liittyviä sosiaalisia sisältöjä.⁴² Tässä luvussa olenkin
halunnut keskittyä näihin epäsuorempiin tapoihin ilmaista elämänvai-
heiden välisiä siirtymiä.

Olen soveltanut erityisesti lapsuuden maantieteilijä Gill Valentinen
esittämää ajatusta siitä, että lapsuuden ja nuoruuden rakentumista voi-
daan tarkastella myös *performatiivisena identiteettinä*, jossa yksilön ikä
määrittyy pohjimmiltaan oman toiminnan ja itsensä esittämisen kautta
sekä suhteessa ympäröivään yhteisöön ja sen odotuksiin.⁴³ Sekä Pekan
että Päivin muistoissa lapsuuden ja nuoruuden välistä rajaa määrittele-
vät pitkälti kulttuuriset odotukset ja käsitykset siitä, mikä on lapselle tai
nuorelle ominaista käyttäytymistä: nukeilla leikkiminen on lapsekasta,
kun taas vastakkaisesta sukupuolesta kiinnostuminen nuoruuden omi-
naispiirre⁴⁴. Valentinea mukailen, kyse on pohjimmiltaan siitä, millä
tavoin esittää itsensä sekä muiden että itsensä silmissä. Esimerkiksi

39 143_N_1960.

40 Ks. James, Jenks & Prout 1998; Alanen 2009, 22–23.

41 Kehityspsykologian termin lapsuuden katsotaan loppuvan puberteetin eli murrosiän alkamiseen,
keskimäärin 11–17-vuotiaana. Ks. Duodecim Lääketieteensanasto, ”murrosikä”.

42 Aapola & Kaarninen 2003, 13–14.

43 Valentine 2003, 38.

44 Myös nykypäivän lasten ja nuorten käsityksissä nuoruuden alkaminen liittyy keskeisesti esimerkiksi
leikkimisen lopettamiseen ja kaveripiiriin muuttumiseen. (Lallukka 2003, 112–119.)

Kuva 1. Tytöt leikkivät paperinukeilla kerrostalon sisäpihalla Helsingissä 1956. Kuva: Kari Hakli, Helsingin kaupunginmuseo.

Pekan tavoin poikkeuksellisen vastuullisesti käyttäytyvä lapsi voi vaikuttaa muiden silmissä ikäistään vanhemmalta, epäkypsä nuori puolestaan ikäistään nuoremmalta.⁴⁵

Performatiivisuus liitetään perinteisesti feministifilosofi Judith Butlerin teorioihin sukupuolen performatiivisesta määräytymisestä kielellisen ja ruumiillisen toiston ja tekemisen kautta.⁴⁶ Toisaalta esimerkiksi fyysikko ja queer-teoreetikko Karen Barad on kritisoinut kielelli-

⁴⁵ Valentine 2003, 38.

⁴⁶ Butler 1999 [1990]; Rossi 2017, 89–90.

syiden ylivaltaa performatiivisuudessa ja korostanut posthumanistisia näkökulmia, jotka kattavat niin materiaalisia, diskursiivisia, sosiaalisia, tieteellisiä, inhimillisiä ja ei-inhimillisiä sekä luonnollisia että kulttuuria tekijöitä.⁴⁷ Soveltaen Butlerin ja Baradin käsityksiä olen analysoinut aineistoistani lapsuuden päättymistä *posthumanistisena performatiivisena kokemuksena*. Näissä kertomuksissa lapsuuden loppumista tuotetaan kahden performatiivisen prosessin, kehollisen ja tilallisen identiteetin toistoina.

Lapsuuden päättymisen kehollisena kokemuksena

Ensimmäisillä aineistonlukukerroilla kiinnitin huomiota siihen, miten muutamat naiskirjoittajat aloittivat omaelämäkertansa tunnepitoisella ja usein varsin yksityiskohtaisella kuvauksella kuukautistensa alkamisesta. Heille kuukautiset eivät olleet vain biologinen ilmiö, sillä niihin kytkeytyy niin kulttuurisia kuin sosiaalisiakin merkityksiä sekä ajassa vaihtelevia käsityksiä naisruumiista ja -sukupuolesta.⁴⁸ Kokemus on ollut niin vavissuttava, että valtaosa naisista muistaa omien kuukautistensa alkamishetken ja tunteet, joita tilanne aiheutti.⁴⁹ Vuonna 1952 syntynyt Riitta on yksi naiskirjoittajista, jotka aloittavat omaelämäkertansa kuukautistensa alkamisella. Riitan teksti alkaa liki symbolisella kuvauksella kirjoittajan aamuisesta koulutiestä, sen jäätyneistä lammikoista ja niiden iloisesta räjähtelystä jalan alla. Paluumatkalla tunnelma oli kuitenkin toisenlainen:

Kävelin kotiinpäin ja itkin. – – Ponnistelin eteenpäin, silmissäni vilahti jotain mustaa ja ruudullista aivan kuin olisi pyöräyttänyt ja samassa vihreä oksennus ryöpsähti suustani ja tunsin kuinka pissaa valahti housuun. Kivun sekaan nousi häpeä, se lopetti itkun ja päättäväisesti pyyhin suupielestäni oksennuksen vanan takkini

47 Barad 2003, 808.

48 Vrt. Butler 1999 [1990].

49 Ks. Pascoe 2007. Suomalaisesta kuukautiskokemusten historiasta ks. Forstadius 1986; Konola 2009.

hihaan ja katsoin varovasti näkykö housuihini mennyt pissa sukillani. Reisilläni olikin verta. Pelästyin ja kurkustani lähti samea huuto: Äiti! Auta! Minä kuolen! Minusta tulee verta!⁵⁰

Hätä, säikähdys, shokki, jopa kuolemanpelko, olivat ensimmäisiä tunnetiloja, jotka kirjoittajalla nousevat mieleen. Riitan muisto on tyypillinen eloisa muisto, joka liittyy jollain tapaa mullistavaan hetkeen muistelijan elämässä. Muisto sisältää myös hyvin konkreettisia kehollisia aistihavaintoja, kuten itkua ja pahoinvointia, jotka korostavat kokemuksen kokonaisvaltaisuutta. Välähdysmäisessä muistossa korostuu lapsen hämmennys, joka liittyy radikaalisti muuttuneeseen kehoon. Viimeistään hänen äitinsä vahvisti muutoksen peruuttamattomuuden: ”Lapsuus on nyt loppu, sanoi äiti. En ymmärtänyt mitä se tarkoitti, mutta olin helpottunut, etten kuolisikaan vielä tänään, muuttuisin vain joksikin muuksi ja voisinhan minä yksin ollessani olla edelleenkin lapsi.”⁵¹

Hämmennyksestään huolimatta naiskirjoittajat muistavat ymmärtäneensä kuukautisten merkityksen julkisena siirtymäriittinä tai merkinä naiseudesta.⁵² Kuukautistensa alkamisesta kirjoitti kaikkiaan kymmenen naiskirjoittajaa, jotka olivat syntyneet pääasiassa 1950-luvulla. Heidän kuukautisensa olivat alkaneet keskimäärin 12–14-vuotiaana. Riitan ja muiden naiskirjoittajien muistoissa kuukautisdiskurssi kietoutuu olennaisesti häpeän ja naiskehon hallitsemisen ympärille.⁵³ Suhtautuminen kuukautisiin kuitenkin muuttui ratkaisevasti heidän nuoruutensa ja aikuisuutensa aikana. Julkinen keskustelu naisemansipaatiosta, seksuaalivalituksesta sekä seksuaalisuuden aiempaa vapaammasta ilmaisusta yleistyi 1960-luvun kuluessa.⁵⁴ On siis mahdollista, että juuri seksuaalisen vallankumouksen sukupolven⁵⁵ edustajilla on ollut suurin halu ja tarve kirjoittaa tästä murrosvaiheesta ja korostaa kuukautistensa merkitystä.

50 220_N_1952.

51 220_N_1952.

52 Esim. 220_N_1952; 198_N_1952; 009_N_1950.

53 Kuukautisdiskurssista ks. Männistö 2003; Pascoe 2007; Konola 2009.

54 Esimerkiksi kuukautissiteiden mainonta arkipäiväistyi ja normalisoi osaltaan keskustelua kuukautisista ja naiskehosta. Ks. Männistö 2003; Konola 2009; Frisk 2019.

55 Kontula & Haavio-Mannila 1995, 57.

Kuukautiskokemuksiin havahtumisen jälkeen palasin uudemman kerran koko tekstiaineistoni pariin ja aloin pohtia, löytyisikö omaelämäkerroista myös toisenlaisia, muuttuvaan kehoon liittyviä muistoja. Momen kirjoittajan nuoruuden ”minä” heräsikin näkyviin muutoksiin vartalossaan: pituuskasvuun tai naisellisten tai miehistyvien piirteiden, kuten karvojen tai rintojen kasvuun.⁵⁶ Näin kuvailee esimerkiksi vuonna 1961 syntynyt Kristiina, jolle käännteentekevä hetki oli, kun hänen kehonsa joutui yhtäkkiä ulkopuolisten huomion kohteeksi: ”Eräänä syksyisenä aamuna tulin aamukahvipöytään pelkissä pikkuhousuissa ja aluspaidassa. Isä karjaisi, ettei minun pitäisi roikistella alasti. Alasti. Vittu minä mitään alasti ollut. Olenkohan koskaan loukkaantunut niin verisesti kuin silloin.”⁵⁷ Kuin yhdessä yössä lapsen keho oli muuttunutkin nuoren aikuisen kehoksi, joka tuli verhota säädyllyisiin vaatteisiin.

Aineistossani muuttuvan kehon sanallistaminen on huomattavasti yleisempää naiskirjoittajille, mikä voi johtua pitkälti kulttuurisesta asetelmasta, jossa juuri naiskeho on julkisen katseen ja tarkastelun kohteena. Toisaalta aineistosta löytyy myös käännteisiä kertomuksia, joissa kehon muutokset ja sitä seuranneet representaatiot olivatkin haluttuja. Vuonna 1961 syntynyt Sari toteaa yksioikoisesti: ”Lapsuus loppui ja nuoruus alkoi sinä päivänä, kun ostin ensimmäiset rintaliivit. Ne kiristivät ja kutittivat, mutta samalla kiehtoivat. Ne näkyivät paidan alta ja kertoivat muillekin, että tässä menee teini.”⁵⁸ Toinen kirjoittaja muisti jopa elävästi ensimmäiset rintaliivinsä: ”pehmeät ja vaaleansiniset, valkoisin kantinauhoin”.⁵⁹

Kristiinan ja Sarin muistikuvista on mielenkiintoista huomata, että kirjoittajien muistoissa kehollisuuden toistoja tuotti heidän itsensä lisäksi myös ympäröivä yhteisö: jos lapsen keho oli vielä jossain määrin yksityinen, niin nuoren (naisen) keho alistettiin julkisen, sosiaalisen ja jopa seksualisoivan katseen alle. Naiskirjoittajien performatiivisia kehollisia muistoja yhdistääkin kokemus siitä, että he tulivat poikkeuksellisen tietoisiksi siitä, miltä he näyttävät muiden silmissä.

56 Esim. 044_N_1945; 062_M_1947; 020_M_1960.

57 245_N_1961.

58 267_N_1961.

59 098_N_1958.

Naiskirjoittajat ovat myös keruuaineiston selvänä enemmistönä, ja naisten muisteltavan on todettu olevan miehiin verrattuna usein kuvaillevampaa, henkilökohtaisempaa ja tunnepitoisempaa.⁶⁰ Analysoimissani mieskirjoittajien teksteissä lapsuus ja nuoruus sulautuvatkin useimmin yhdeksi kokonaisuudeksi. Muutamat mieskirjoittajat esittävät kehollisuuden sijaan lapsuuden raamien rikkojaksi seksuaalisen kiinnostuksen heräämiseen. Esimerkiksi vuonna 1949 syntynyt Markku muistelee hyvin avoimesti poikavuosiensa seksuaalista heräämistä vinttikomeron kirjälöytöjen äärellä. Toisaalta näihin kuvauksiin liittyy epäsuorasti myös oman kehollisuuden kommentointi, kuten ensimmäiset erektiokokemukset ja kiihottuminen pornolehtien parissa. Nimimerkki Punaisen mökin poika muistelee, kuinka kouluikäisenä törmäsi paperinkeräysryytkiöissä jännittäviin *Jallu*-lehtiin, joita he katselivat salaa yhdessä ystävänsä kanssa. ”Jotakin ihmeellistä tuo katselu kuitenkin sai aikaan, sillä taukomme saattoivat venähtää joskus melko pitkiksi, ennen kuin pystyimme jatkamaan kierrostamme verkkahousuissamme”, hän kuvailee.⁶¹ Heille siirtymäkokemusta määritteli ennen kaikkea se, että ulkoisesti he olivat vielä lapsia mutta kokivat päässeensä kurkistamaan lapsilta kiellettyyn, mielenkiintoiseen aikuisten maailmaan.

Lapsuuden ja nuoruuden välitilassa

Sukupuoleen ja kehoon liittyvien muistojen lisäksi tunnistin omaelämäkerroista kertomuksia, joissa kirjoittajat hahmottavat ja kategorisoivat lapsuutta tai nuoruutta erilaisten tilallisten kokemusten kautta. Tässä yhteydessä tilallisuus voi merkitä niin fyysistä paikkaa kuin henkistä mielenmaisemaakin.⁶² Lapsuusmuistojen muuttuva tilallisuus on erityisen mielenkiintoinen tarkastelun kohde, sillä ihmisen elämänkulku nivoutuu elettyihin ja koettuihin paikkoihin, joihin liitetään erilaisia subjektiivisia tunteita, muistoja, toiveita ja pelkoja. Muisti on jälleen

60 Abrams 2010, 59, 91.

61 108_M_1952.

62 Jouhki & Vehkalahti 2021, 133.

keskeinen väline, jonka kautta eletyt paikat muodostavat elämäkerrallisia kiintopisteitä.⁶³ Seuraavissa esimerkeissä havainnollistan, miten kirjoittajien muistoissa nuoreksi kasvamista tuotetaan ja tehdään näkyväksi sekä julkisten että yksityisten tilojen, kuten koulun, kodin ja mielen kautta.⁶⁴

Tila ja keho ovat käsitepari, jotka liittyvät kiinteästi toisiinsa. Julkisesa tilassa yksityisestä kehosta voi tulla julkinen, samoin kuin yksityinen ja suljettu tila mahdollistavat kehon henkilökohtaisuuden. Kirjoittajien muistoissa koulu on yksi keskeisin julkinen tila, joka korosti oppilaiden kehityseroja ja toi liian varhaisen tai myöhäisen kypsymisen kiusallisen näkyväksi. Samalla se tuotti tiedostettua ja tiedostamatonta kategorisointia lapsiin ja nuoriin.⁶⁵ Näin voidaan tulkita vuonna 1949 syntyneen Marjatan kirjoituksesta, jossa hän muistelee kuukautisten ja voimistelutunnin yhdistämisen aiheuttamaa ahdistusta:

Minua jännitti, oliko side pitänyt, vai valuisiko veri pitkin kinttujani, kun me tytöt opettajan ohjeiden mukaan marssimme piirissä ympäri salin lattiaa – –. Olin huolissani koko ajan siinä kävellessäni, näkykö siteeni, pysykö se paikoillaan, onko vuotoa tullut läpi. Ääh, kukaan ei sanonut mitään, mutta side takuulla pullotti voimistelupuvun alla takana ja varmasti edessäkin.⁶⁶

Naiskirjoittajien muistoissa koulun liikuntasalissa keho asettui poikkeuksellisen tarkkailun alaiseksi: kaikkialla muualla muuttuvan kehon saattoi vielä piilottaa, mutta kehon muodot sekä kömpelöt siteet näkyivät liikkeessä ja niukoissa voimisteluvaatteissa.⁶⁷ Lisäksi tyttöjen liikuntakasvatuksessa oli yleistä, että tytöt ”istuivat” sivussa, mutta kuitenkin näkyvillä, liikuntatunneilla kuukautisten aikaan.⁶⁸ Häpeän diskurssi ulottui nuorten vertaistoimintaan, ja kirjoittajien muistoissa kuukautisista

63 Karjalainen 2009, 83; Jouhki & Vehkalahti 2021, 133–134; ks. myös Malinen tässä teoksessa.

64 Vrt. Skelton 2000.

65 Kosonen 1998, 88; Malinen & Tamminen 2022, 279–281.

66 101_N_1949.

67 Myös 220_N_1952; 009_N_1950; 098_N_1958.

68 Kosonen 1998, 88.

Kuva 2. Tyttöjen voimistelukurssilaisia Lauritsalan yhteiskoulusta vuodelta 1969–1970. Tyttöillä on päällä ajalle tyypillinen koulun voimisteluasu. Kuva: Lappeenrannan museot.

vaiettiin yhdessä kuin hiljaisesta yhteisymmärryksestä niin oppilaiden kesken kuin opettajienkin toimesta. Samaan aikaan olosuhteet tekivät kuitenkin näkyväksi sen, kuka oli jo kasvanut nuoreksi naiseksi ja kuka oli vielä lapsi.

Aili-Kaisa-Eriikan omaelämäkerrassa on puolestaan luettavissa varsin mielenkiintoinen esimerkki lapsuuden ja nuoruuden yksityisestä tilallisuudesta. Hän kirjoittaa, kuinka samassa taloudessa asuneen ukin kuolema oli murroskohta 13-vuotiaan tytön elämässä. Tapahtuman merkittävyys ei kuitenkaan liittynyt perheenjäsenen menetykseen: ”Ukin poismenon myötä saimme siskon kanssa oman huoneen, sillä sitä ennen meillä oli vain yhteinen siskonpeti pirtin nurkassa. Saimme sisustaa huoneen vapaasti ja pian kamarin seinä koristivat *Suosikin* jättijulisteet sen ajan popyhteistä.”⁶⁹

69 198_N_1952.

Tekstiote on vain lyhyt maininta keskellä monikymmensivuista omaelämäkertaa, ja se on ensimmäisellä lukukerralla helppo ohittaa vain toteamuksena. Ote nousee kuitenkin esiin, kun omaelämäkerta lukee lapsuuden ja nuoruuden tilallisuuden näkökulmasta. Kertomuksesta voidaan lukea, miten ukin kammari muuttui nuorten tilaksi, kun sen seinät koristeltiin nuorisokulttuureihin liittyvällä populaarikulttuurin kuvastolla. Nuorisotutkimuksessa tyttöjen toimintaa on pitkään tulkittu tilasidonnaisena makuuhuonekulttuurina (engl. *bedroom culture*), jossa tyttöjen toimijuutta ja kulttuuria tuotetaan kodin yksityisistä tiloista käsin. Tähän kuvastoon kuuluvat tytöille ominaisiksi mielletyt itsenäiset harrastukset, kuten lukeminen ja kirjoittaminen, mutta myös populaarikulttuuriin liittyvä haaveilu.⁷⁰ Aili-Kaisa-Eriikalle oma huone oli kuitenkin ennen kaikkea merkityksellinen yksityinen tila, jossa oli mahdollista ilmaista itseään vapaasti.

Myös vuonna 1960 syntynyt Jarmo kuvailee lapsuutensa huonetta, jonka hän jakoi isoveljensä kanssa. Isoveljellä oli seinät täynnä mopojen kuvia, mutta tupakat, pornolehdet ja partavesipullon hän oli piilottanut patjan alle.⁷¹ Molemmille kirjoittajille vanhemman sisaruksen kanssa jaettu huone oli tarkemmin katsottuna eräänlainen silta lapsuuden ja nuoruuden maailman välillä. Kirjoittajien muistoissa nuoruus välittyi vanhemman sisaruksen esimerkin kautta, mutta se ei ollut kahlitsevaa: lapsuus ja nuoruus mahtuivat vielä rinta rinnan samaan tilaan.

Lopuksi: Lapsuusmuistojen rajapinnoilla

Tässä luvussa analyysin kohteena ovat olleet lapsuuteen ja nuoruuteen sijoittuvat kirjalliset omaelämäkerrat, joista olen etsinyt kertomuksia, joissa kirjoittajat pohtivat yhden elämänvaiheen päättymistä ja toisen alkamista. En ole kuitenkaan pyrkinyt määrittelemään mitään yhteisesti jaettuja rajapyykkeitä, vaan osoittamaan lapsuuden ja nuoruuden rajanvetoon liittyvien kokemusten monimuotoisuutta. Analyysini paljastaa-

70 McRobbie & Garber 1982 [1976], 6; Mitchell & Reid-Walsh 2002, 113.

71 o2o_M_1960.

Kuva 3. Poika ja mopo kerrostalon edustalla Helsingissä vuonna 1959. Mopo ja nahkatakki olivat varsin tyypillisiä nuoren miehen varusteita 1950–1960-lukujen Suomessa. Myös nykypäivänä mopoilu nähdään erityisenä nuorten tilana ja vapauden symbolina. Kuva: István Rácz, Museovirasto.

kin, että omaelämäkertojen kirjoittajien muistoissa lapsuuden siirtymäkokemukset eivät välttämättä olleet suora hyppy nuoruuteen, vaan ennemmin siirtymä eräänlaiseen lapsuuden ja nuoruuden avoimeen välitilaan. Useat kirjoittajat kipuulivat tämän rajanvedon kanssa, toisaalta kurkotellen jo olottuvilla olevaan nuoruuteen mutta samaan aikaan vielä takertuen lapsenomaisuuteen. Kuten kuukautistensa alkamista surkuttellut Riitta ajatteli hellyttävästi: ”voisinhan minä yksin ollessani olla

edelleenkin lapsi”⁷². Erilaiset määritelmät osoittavatkin, että siirtymät elämänvaiheesta toiseen eivät ole suoraviivaisia – saati yksisuuntaisia. Onkin tärkeää, että lapsuuden ja nuoruuden historian tutkimuksessa lapsuutta ei käsitteellisteta vain pysyvänä tai staattisena, iän määrittämänä kategoriana, josta ikään kuin kasvetaan ulos: sen sijaan lapsuus ja nuoruus tulisi ymmärtää prosessina, joka muovaa meitä läpi elämämme.⁷³

Lopuksi palaan vielä luvun alussa avaamaani keskusteluun aikuisten tuottamien lapsuusmuistojen ongelmallisuudesta. On olennaista pohtia, miksi ylipäätään käännyimme aikuisten kokemusten puoleen, kun haluamme tavoittaa lapsen kokemusta ja ääntä. Olen havainnollistanut, miten muistitieto voi olla hedelmällinen työkalu, jonka kautta voidaan tavoittaa edes pieni kurkistusikkuna menneisyyden lapsuuden maailmasta. Etenkin tietyissä vaikeasti tavoitettavissa teemoissa ja ilmiöissä, kuten subjektiivisten elämänvaihekäsitysten hahmottamisessa, muistitieto voi olla ainoa saatavilla oleva lähde.

Lapsuusmuistoja ei tulisikaan käyttää sellaisenaan aukottomana kuvauksena lapsen kokemuksesta. Sen sijaan henkilökohtaiset muistot voivat avata tulkintoja erilaisista lapsuuksista ja niiden merkityksistä eri aikoina. Samalla muistot kertovat muistelijansa nykyisyydestä ja lapsuuden merkittävydestä tämän identiteetin ja toimijuuden näkökulmasta. Usein lapsuuskokemusten kirkastuminen vaatiikin ajallista etäisyyttä ja refleksiivistä pohdintaa – jokin menneisyyden tapahtuma tai hetki on voinut kokemushetkellä tuntua vähäpätöiseltä, mutta elettyä elämää vasten se voikin näyttäytyä merkittävänä käännekohtana. Lapsuuden maantietelijää Chris Philoa lainaten, muistitieto voi parhaimmillaan kuroa aikuisuuden ja lapsuuden maailmojen välillä olevaa, lähes ylittämätöntä siltaa ja tarjota meille mahdollisuuden tehdä havaintoja ja tulkintoja tästä herkästä vuorovaikutussuhteesta.⁷⁴

72 220_N_1952.

73 Valentine 2003, 39; Jones 2003.

74 Philo 2003, 10.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Oi *nuoruus* -kirjoituskeruu, 2010. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, perinteen ja nykykulttuurin kokoelma.

KIRJALLISUUS

- Aapola, Sinikka 1999: *Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Nuorisotutkimusverkosto.
- Aapola, Sinikka – Kaarninen, Mervi 2003: Näkökulmia suomalaisen nuoruuden ja nuorison historiaan – Johdanto. Teoksessa *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Toimittaneet Sinikka Aapola ja Mervi Kaarninen. Jyväskylä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–32.
- Abrams, Lynn 2010: *Oral History Theory*. Abingdon: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203849033>
- Alanen, Leena 2009: Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Toimittaneet Leena Alanen ja Maarit Alasuutari. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Barad, Karen 2003: Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 28 (3), 801–831.
<https://doi.org/10.1086/345321>
- Bernsten, Dorothe – Rubin, David C. 2004: Cultural life scripts structure recall from autobiographical memory. *Memory and Cognition*, 32 (3), 427–442.
<https://doi.org/10.3758/BF03195836>
- Butler, Judith 1999 [1990]: *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Conway, Martin A. 1995: *Flashbulb memories*. Howe: Lawrence Erlbaum Associates.
- Douglas, Kate 2010: *Contesting Childhood: Autobiography, Trauma, and Memory*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Fass, Paula S. 2010: Childhood and Memory. *Journal of the History of Childhood and Youth*, 3 (2), 155–164. <https://doi.org/10.1353/hcy.0.0096>
- Fivush, Robyn 2013: Autobiographical Memory. Teoksessa *Research Methods for Memory Studies*. Toimittaneet Emily Keightley ja Michael Pickering. Edinburgh: Edinburgh University Press, 14–28. <https://doi.org/10.1515/9780748683475-002>
- Forstadius, Annukka 1986: ”Maijalla on tänään huonot päivänsä”. Kuukautiset suomalaisessa kulttuurissa 1800-luvun lopulta 1940-luvulle. Käsityötieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Frisk, Matleena 2019: ”Naiseni on oma itsensä”: Rakennettu luonnollisuus, ruumiilliset kulutus- tuotteet ja nuorten sukupolten murros 1961–1973. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

- Gleason, Mona 2016: Avoiding the Agency Trap: Caveats for Historians of Children, Youth, and Education. *History of Education*, 4 (4), 446–459. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2016.1177121>
- Harris, Catherine – Valentine, Gill 2017: Childhood narratives: adult reflection on encounters with difference in everyday spaces. *Children's Geographies*, 15 (5), 505–516. <https://doi.org/10.1080/14733285.2016.1269153>
- Heinonen, Visa 2005: Kultainen 60-luku. Teoksessa *Suuret ikäluokat*. Toimittanut Antti Karisto. Tampere: Vastapaino, 145–166.
- Holloway, Sarah – Valentine, Gill 2000: Children's geographies and the new social studies of childhood. Teoksessa *Children's Geographies: Playing, Living, Learning*. Toimittaneet Sarah Holloway ja Gill Valentine. Lontoo: Routledge, 1–26.
- Hytönen, Kirsi-Maria – Malinen, Antti – Salenius, Paula – Haikari, Janne – Markkola, Pirjo – Kuronen, Marjo – Koivisto, Johanna 2016: *Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983*. Sosiaali- ja terveysministeriön muistioita 22. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Häkkinen, Antti 2014: "Kun yhteiskunta tuli kylään": nuorisosukupolvien erilaiset yhteiskuntakohtaamiset ja -kokemukset. Teoksessa *Nuoruuden sukupolvet: Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Toimittaneet Kaisa Vehkalahti ja Leena Suurpää. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 32–56.
- James, Allison – Prout, Alan 1997 [1990]: Preface to Second Edition. Teoksessa *Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. Toimittaneet Allison James ja Alan Prout. Lontoo: Falmer Press.
- James, Allison – Jenks, Chris – Prout, Allan 1998: *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Jokinen, Kimmo 2014: Nykynuoret ja siirtymät aikuisuuteen. Teoksessa *Nuoruuden sukupolvet: Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Toimittaneet Kaisa Vehkalahti ja Leena Suurpää. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 250–271.
- Jones, Owain 2001: 'Before the dark of reason': some ethical and epistemological considerations on the otherness of children. *Ethics, Place and Environment*, 4, 173–178. <https://doi.org/10.1080/13668790123774>
- Jones, Owain 2003: "Endlessly Revisited and Forever Gone": On Memory, Reverie and Emotional Imagination in Doing Children's Geographies. An "Addendum" to 'To Go Back up the Side Hill': Memories, Imaginations and Reveries of Childhood by Chris Philo. *Children's Geographies*, 1 (1), 25–36. <https://doi.org/10.1080/14733280302185>
- Jones, Owain 2013: "I was born but...": Children as other/nonrepresentational subjects in emotional and affective registers as depicted in film. *Emotion, Space and Society*, 9, 4–12. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2013.02.001>
- Jouhki, Essi 2014: Nuoruus opintielä: Vuosina 1940–55 syntyneiden muistot koulunuoruudesta. Teoksessa *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Toimittaneet Kaisa Vehkalahti ja Leena Suurpää. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 226–249.
- Jouhki, Essi 2020: *Teinikuntatoiminnan sukupolvet. Muistitietohistoria oppikoulujen koulu- ja liikkeestä 1950–1970-luvuilla*. Acta Universitatis Ouluensis, B Humaniora 178. Oulu: Oulun yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526225173>

- Jouhki, Essi – Lalu, Liisa 2018: "Hei me tehdään nyt itse!" Muistoja nuoruudesta teinikuntatoiminnassa ja nuortaistolaisessa liikkeessä. *Elore*, 25 (2), 9–32.
<https://doi.org/10.30666/elore.77117>
- Jouhki, Essi – Vehkalahti, Kaisa 2021: Reconstructed Landscapes of Northern Youth. Reading the Autobiographies of Finnish Youth, 1945–1960. Teoksessa *Reconstructing Minds and Landscapes. Silent Post-War Memory in the Margins of History*. Toimittaneet Marja Tuominen, Timothy G. Ashplant ja Tiina Harjumaa. New York: Routledge, 131–149. <https://doi.org/10.4324/9781003032472-9>
- Kaarninen, Mervi 2006: Nuorisokulttuurin läpimurto. Teoksessa *Tältä tulee nuoris!* 1960–79. Toimittanut Kai Häggman. Helsinki: WSOY, 8–37.
- Kalela, Jorma 2006: Muistitiedon näkökulma historiaan. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toimittaneet Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 67–92.
- Karjalainen, Pauli Tapani 2009: Topobiography: Remembrance of places past. *Nordia Geographical Publications*, 3 (5), 31–34.
- Kivilaakso, Katri – Pesonen, Pete – Taavetti, Riikka 2022: Muistitiedon keruut, kerääjät ja osallisuus. Teoksessa *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Toimittaneet Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 88–114.
- Konola, Annikka 2009: Verellä merkityt. Kuukautiskokemuksen kulttuurinen rakentuminen suomalaisten, vuosina 1959–1977 syntyneiden naisten kuukautiselämäkerroissa. Kulttuurihistorian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
<https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/47612/gradu2009konola.pdf>. Viitattu 21.1.2021.
- Kontula, Osmo – Haavio-Mannila, Elina 1995: *Matkalla intohimoon. Nuoruuden hurma ja kärsimys seksuaalielämäkertojen kuvaamana*. Helsinki: WSOY.
- Korkiakangas, Pirjo 1996: *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työntöön ja leikkien muistelussa*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Kosonen, Ulla 1998: *Koulumuistoja naiseksi kasvamisesta*. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 21. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lallukka, Kirsi 2003: *Lapsuusikä ja ikä lapsuudessa. Tutkimus 6–12-vuotiaiden sosiokulttuurallisesta ikätiedosta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lejeune, Philippe 1989: *On Autobiography*. Toimittanut John Paul Eakin, kääntänyt Katherine Leary. Minneapolis: The University of Minnesota Press.
- Malinen, Antti – Tamminen, Tuomas 2017: *Jälleenrakentajien lapset. Sotienjälkeinen Suomi lapsen silmin*. Helsinki: Gaudeamus.
- Malinen, Antti – Tamminen, Tuomas 2021: *Leikitäänkö? Lasten kaverisuhteet 1900-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- McRobbie, Angela – Garber, Jenny 1982 [1976]: Girls and subcultures. Teoksessa *Resistance through rituals: youth subcultures in post-war Britain*. 2. painos. Toimittaneet Stuart Hall ja Tony Jefferson. Lontoo: Hutchinson.
- Mitchell, Claudia – Reid-Walsh, Jacqueline 2002: *Researching Children's Popular Culture: The Cultural Spaces of Childhood*. Lontoo & New York: Routledge.

- Musgrove, Nell – Pascoe Leahy, Carla – Moruzi, Kristine 2019: *Hearing Children's Voices: Conceptual and Methodological Challenges*. Teoksessa *Children's Voices from the Past: New Historical and Interdisciplinary Perspectives*. Toimittaneet Kristine Moruzi, Nell Musgrove ja Carla Pascoe Leahy. Lontoo: Palgrave MacMillan, 1–28.
https://doi.org/10.1007/978-3-030-11896-9_1
- Männistö, Tiina 2003: *Haluathan tulla todelliseksi naiseksi? Naisruumiin tuottaminen Suomessa ilmestyneissä nuoren naisen oppaissa 1890–1972*. Turku: Turun yliopiston historian laitos.
- Pascoe, Carla 2007: Silence and the History of Menstruation. *Oral History Associations of Australia Journal*, 29, 28–33.
- Philo, Chris 2003: 'To Go Back up the Side Hill': Memories, Imaginations and Reveries of Childhood. *Children's Geographies*, 1 (1), 7–23. <https://doi.org/10.1080/147332803202188>
- Piaget, Jean 1970: *The principles of genetic epistemology*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul.
<https://doi.org/10.7312/piag91272>
- Portelli, Alessandro 1991: *The Death of Luigi Trastulli, and Other Stories: Form and Meaning in Oral History*. Albany: State University of New York Press.
- Pöysä, Jyrki 2006: Kilpakiirjoitukset muistitietotutkimuksessa. Teoksessa *Muistitietotutkimus: Metodologia kysymyksiä*. Toimittaneet Outi Fingeroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 221–244.
- Pöysä, Jyrki 2015: *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Vantaa: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Pöysä, Jyrki 2021: *Muistitietotutkimus*. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Toimittanut Jaana Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/>. Viitattu 25.1.2021.
- Rossi, Leena-Maija 2017: Performatiivisuus ja sukupuolentutkimuksen kumous. *Niin & Näin*, 23 (2), 89–93. <https://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn172-14.pdf>. Viitattu 25.1.2021.
- Saarenheimo, Marja – Pietilä, Minna – Tiihonen, Arto – Pohjolainen, Pertti – Maununaho, Sonja – Raitakari, Sari – Aarninsalo, Lyydia – Vihermäki, Kati-Marika 2014: *Ikäpolvien taju: Elämäntakuu ja ikäpolvet muuttuvassa maailmassa* [verkkokooste]. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto. https://vtkl.fi/wp-content/uploads/2019/06/1kapolvien_taju.pdf. Viitattu 25.1.2021.
- Savolainen, Ulla 2015: *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka: Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Sillanpää, Taina 2021: *Tila, lapsi ja toimijuus – Lastentarha- ja päiväkotiarjen murrokset ja jatkuvuudet muistitietoaaineistoissa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7451-2>
- Skelton, Tracey 2000: 'Nothing to do, nowhere to go?': teenage girls and 'public' space in the Rhondda Valleys, South Wales. Teoksessa *Children's geographies. Playing, living, learning*. Toimittaneet Sarah L. Holloway ja Gill Valentine. Lontoo & New York: Routledge, 80–99.
- Teräs, Kari – Koivunen, Pia 2017: Historiallinen muistitietohaastattelu. Teoksessa *Tutkimus-haastattelun käsikirja*. Toimittaneet Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusu-vuori. Tampere: Vastapaino, 193–213.

- Tuomaala, Saara 2004: *Työtätekeivistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi: Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Valentine, Gill 2003: Boundary Crossings: Transitions from Childhood to Adulthood. *Children's Geographies*, 1 (1), 37–52. <https://doi.org/10.1080/14733280302186>
- Vehkalahti, Kaisa – Jouhki, Essi 2022: Lapsuuden ja nuoruuden historian näkökulmia muistitietotutkimukseen. Teoksessa *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Toimittaneet Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 366–391.
- Vehkalahti, Kaisa – Suurpää, Leena (toim.) 2014: *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Vehkalahti, Kaisa – Suurpää, Leena 2014: Nuoruus, sukupolvet ja oman elämän kirjoittaminen. Teoksessa *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Toimittaneet Kaisa Vehkalahti ja Leena Suurpää. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 5–29.
- Vuori, Jaana 2021: Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Toimittanut Jaana Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/>. Viitattu 11.3.2021.